

ԱՆՆԱ ԳԱՐԻԵԼՅԱՆ

Խաչատուր Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարանի քաղաքագիտության և իրավունքի պատմության ամբիոնի հայցորդ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ԱՐԴԻ ԳԼՈՒԲԱԼԱՅՎՈՂ ԱՇԽԱՐՀՈՒՄ

Գլոբալացման գործընթացները, փոխելով աշխարհաքաղաքական պատկերները և միջազգային անվտանգության միջավայրը, հարկադրում են մարդկանց ու երկրներին արձագանքել 21-րդ դարի առաջադրած նոր սպառնալիքներին ու մարտահրավերներին: Հին մարտահրավերները տեղը զիջել են նորերին, որոնք խթանել են անվտանգության, հակամարտության և խաղաղության գաղափարների շուրջ նոր մտածողության ձևավորմանը: Նոր աշխարհի կարևորագույն խնդիրներն են նաև ազգային պետականության և ազգային անվտանգության պահպանման հարցերը: Ուստի, կարևորելով արդիական ու կենսականորեն անհրաժեշտ համարվող անվտանգություն երևույթը, փորձենք հանգամանորեն ներկայացնել այս եզրույթի տարբեր բացատրությունները:

«Անվտանգություն» հասկացությունը տարբեր աղբյուրներում ձևակերպված է տարբեր կերպ՝ մի վիճակ, որի ժամանակ վտանգ չի սպառնում, կա վտանգից պաշտպանվածություն՝ կամ վտանգի բացակայություն, վիճակ, երբ որևէ մեկին կամ մի բանի վտանգ չի սպառնում²:

Ըստ Բարրի Բյուզանի՝ անվտանգությունը կարելի է ընկալել որպես սպառնալիքի դեմ պայքարելու և պետությունների ու հասարակությունների ինքնության և թշնամական համարվող ուժերի դեմ իրենց ֆունկցիոնալ ամբողջականության պահպանման ունակությունը³:

Քաղաքագետ Լ. Շիրինյանի բնորոշմամբ անվտանգությունը հասարակական օրգանիզմի այն վիճակն է, երբ նա, չնայած ներքին և արտաքին անբարենպաստ ներգործություններին, պահպանում է իր ամբողջությունն ու ինքնագարգացման կարողությունը⁴:

Այսինքն՝ տարբեր բնորոշումների ընդհանրացումով կարելի է եզրակացնել, որ անվտանգությունը մարդկության բարեկեցությունն ապահովող հիմնական գործոնն է, մի վիճակ, որին ակամա փորձում է հասնել յուրաքանչյուրը՝ ձգտելով անվտանգ ու ապահով դարձնել իրեն շրջապատող աշխարհը և բացառել ինքնապաշտպանության և սպառնալիքի գոյությունը:

Սակայն երևույթն ավելի լայն ու խոր իմաս-

տավորում է ստանում, երբ առնչվում է ազգային անվտանգությանը:

Քաղաքագիտության հանրագիտական բառարանում «ազգային անվտանգություն» հասկացությունը սահմանվում է որպես արտաքին և ներքին վտանգներից հասարակության և պետության կենսական կարևորագույն շահերի պաշտպանվածության վիճակը, ինչպես նաև քաղաքական, տնտեսական, գիտատեխնիկական, տեղեկատվական, բնապահպանական և այլ տիպի անվտանգությունների հանրագումարը⁵:

Երբեմն ազգային անվտանգությունը սահմանվում է որպես ազգային կենսակերպի և գոյապահպանության, ինչպես նաև զարգացման նկատմամբ սպառնալիքների բացակայություն⁶:

Ըստ Լ. Շիրինյանի՝ ազգային անվտանգությունը կապերի ու հարաբերությունների այնպիսի ամբողջություն է, որոնք բնութագրում են անձի, հասարակության և պետության մի վիճակ, երբ ապահովվում է նրանց հաստատուն գոյությունը, կենսական պահանջմունքների բավարարումն ու իրականացումը, ներքին ու արտաքին վտանգների կասեցումը, անձի, հասարակության ու պետության ինքնագարգացումն ու առաջընթացը: Ազգային անվտանգությունն արտացոլում է անվտանգության կապը ազգի՝ որպես ամբողջական համակարգի հետ: Վերջինս իր մեջ ընդգրկում է հասարակական ինստիտուտներն ու նրանց գործունեությունը, որոնք և ապահովում են ազգային շահերի իրականացումը պատմականորեն ձևավորված կոնկրետ իրադրության մեջ: Ազգը տվյալ դեպքում հանդես է գալիս որպես էթնիկ մի հանրություն՝ իր ավանդույթներով, սովորույթներով ու մշակույթով⁷:

Միաժամանակ, արտաքին և ներքին վտանգներից հասարակության և պետության կենսական շահերի պաշտպանվածության վիճակն անվանվում է նաև պետական անվտանգություն: Մի խումբ հեղինակներ պետական անվտանգությունը դիտում են որպես պետականության և երկրում հասարակական կարգի ամրության, տարածքային ամբողջականության անձեռնմխելիության և արտաքին ու ներքին քաղաքականության որոշման հարցում անկախության վիճակ, մեկ այլ խումբ՝ որ-

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

պես հակառակորդի քայքայիչ գործունեությունից պաշտպանված վիճակ⁸, մյուսների պնդմամբ՝ պետական անվտանգությունը թշնամական ուժերին հակադրվելու պետության ընդունակությունն է և ժողովրդի շահերի պաշտպանությունը⁹:

Ընդհանուր առմամբ «ազգային անվտանգություն» և «պետական անվտանգություն» հասկացություններն ունեն հոմանիշային ընդհանրություն, սակայն, առանձին դեպքերում, ազգային անվտանգությունն օգտագործվում է ավելի լայն առումով՝ ընդգրկելով պետական անվտանգությունն իբրև մասնավոր դեպք, և, քանի որ ազգերը կազմակերպվում են պետության ձևով, պետական անվտանգությունն ինքնին դառնում է ազգային անվտանգության քաղաքական ներառելով քաղաքականությունը, մշակույթը, սոցիալական ոլորտը, բնապահպանությունը, գյուղատնտեսությունը, տեղեկատվական և էներգետիկ դաշտերը և այլն:

Ընդունված է առանձնացնել ազգային անվտանգության երեք սուբյեկտ՝ անձ, հասարակություն և պետություն:

Այս առիթով մեջբերենք Թոմաս Հոբսի այն դիտարկումը, որ պետության և պետական քաղաքականության հիմնախնդիրը պետության, հասարակության և անձի անվտանգությունն է միաժամանակ¹⁰:

Մեկ այլ աղբյուրում նշվում է, որ ազգային անվտանգությունը համակարգ է, որտեղ անընդհատ փոխհարաբերության մեջ են գտնվում անձի, հասարակության և պետության շահերն ու դրանց ներքին և արտաքին սպառնալիքները¹¹:

Արդի պայմաններում անվտանգության ապահովման մեթոդների մշակումն առնչվում է այնպիսի երևույթների ծագմանն ու ակնթարթային զարգացմանը, ինչպիսիք են գլոբալացումը և միջազգային ինտեգրումը (համարկումը): Ակնհայտ է՝ գլոբալացման արդյունքում աշխարհն աստիճանաբար դառնում է միասնական համակարգ, ինչն էլ մտավախություն է առաջացնում, որ արագորեն զարգացող այս գործընթացի հետևանքով տեղի է ունենում համաշխարհային ստանդարտացում և ազգային մշակույթների միօրինակացում, որոնք ահազանգ են մարդկությանը:

Պատմական զարգացման ընթացքում իր կուտակած հարուստ կենսափորձով իմաստնացած մարդկությունը նոր հազարամյակում իրեն բազում նոր խնդիրներ է առաջադրում: Գլոբալացման գործընթացը, ցանկացած երկրի առջև մեծ հնարավորություններ ու չափազանց գրավիչ հեռանկարներ բացելով, գերծ չէ տարաբնույթ վտանգներից ու սպառնալիքներից, որոնցից, մասնավորապես, կարելի է առանձնացնել 21-րդ դարը բնորոշող

1. քաղաքական սպառնալիքները՝ ներքին քաղաքական անկայունություն, ահաբեկչություն, մարդու իրավունքների ոտնահարում,

2. տնտեսական սպառնալիքները՝ աղքատություն, հարուստ և աղքատ երկրների միջև աճող անդունդ, ներքին ֆինանսական ճգնաժամեր, հարուստ և աղքատ երկրների միջև մեծացող անդունդ, տնտեսապես հզոր պետությունների կամ անկայուն երկրների հարևանության ազդեցություն և հեղինակային իրավունքների խախտում,

3. շրջակա միջավայրի կամ մարդու ստեղծած սպառնալիքները՝ միջուկային աղետ, գլոբալ բնական միջավայրի փոփոխություններ, հողի և ջրի աղտոտում, սննդի և այլ ռեսուրսների պակաս,

4. սոցիալական սպառնալիքները՝ փոքրամասնություն-մեծամասնություն, հակամարտություն, քաղաքների գերբնակեցվածություն (ուրբանիզացիա) և գյուղերի ամայացում, թմրանյութերի միջազգային առևտուր, անվերահսկելի զանգվածային արտագաղթ և հիվանդություններ¹²:

Համաշխարհային զարգացման ներկա փուլին բնորոշ են միջազգային, տարածաշրջանային և դրանց համատեքստում՝ ազգային անվտանգության խնդիրները, որոնց լուծումը հնարավոր է տալ միայն փոխգործակցության և միասնական որոշումներ կայացնելու ուղին ընտրելով՝ այն միանշանակ ընդունելով իբրև դարաշրջանի պարտադրանքը: Երկրաքաղաքական անկանխատեսելի թվացող զարգացումները հանգեցրել են դեռևս ոչ վաղ անցյալում անլուծելի թվացող մի շարք խնդիրների առաջացմանը: Ուստի, աշխարհաքաղաքական զարգացումների ներկա փուլում մշակութային ու տեղեկատվական մերձեցման համատեքստում առաջ են մղվում ազգային ինքնության պահպանման անհրաժեշտ տարր հանդիսացող հոգևոր մշակութային անվտանգության պահպանման, միջազգային ահաբեկչությունների, էթնիկ և տարածաշրջանային հակամարտությունների կարգավորման խնդիրները:

Երկրաքաղաքական ներկայիս զարգացումները թելադրում են առավելագույն զգուշավորություն մասնավորապես փոքրաթիվ ժողովուրդների ինքնության պահպանման, ազգային անվտանգության ապահովման, ազգային քաղաքականության կերտման և ազգային հիմնարար արժեքների ստեղծման ու պահպանման հարցերում: Ուստի, յուրաքանչյուր ազգ ստեղծված վտանգներին դիմակայելու համար պետք է ունենա իր կենսակերպին համապատասխանող ազգային անվտանգության ապահովման ամուր համակարգ, որի հիմքում պետք է ընկած լինի տարաբնույթ սպառնալիքների բացահայտումը, կանխարգելումն ու

www.lawinstitute.am

խափանումը:

Դարաշրջանը բնութագրող մի շարք արդիական խնդիրների կողքին իբրև առավել վտանգավոր մարտահրավեր կարելի է դիտարկել կիրքեր-հանցագործությունները և տեղեկատվական տեխնոլոգիաների երկակի դերը: Մի կողմից իբրև առաջընթաց ապահովող կարևորագույն գործոն տեղեկատվական հարթությունում ամրապնդելով երկրի դիրքերը՝ մեծացնում են ազգային հզորության ավանդական բաղադրատարրերի՝ դիվանագիտության, ռազմական, տնտեսական ոլորտների տեսակարար կշիռը, մյուս կողմից տեղեկատվական տեխնոլոգիաները դառնում են միջազգային ասի-բեկչության և անվտանգության ու խաղաղության սասանման ամենավտանգավոր գործիքներ: Ուստի, հատկապես վերջին տարիներին, տարբեր միջազգային կազմակերպություններ աշխատում են տեղեկատվական տեխնոլոգիաները ծառայեցնել մասնավորապես միջազգային անվտանգությանը սպառնացող վտանգները չեզոքացնելու և մարդու իրավունքների ու ազատությունների ոտնահարումը կանխելու ուղղությամբ օգտագործելուն:

Գլոբալացվող աշխարհում Հայաստանն իր տեղն ունի և ներգրավված է միջազգային ու տարածաշրջանային զարգացումներին ուղղված մի շարք միջոցառումներում: Անառարկելի է այն փաստը, որ մեր երկրի անվտանգությունն իր ներպետական նշանակությունից բացի նաև տարածաշրջանային և գլոբալ անվտանգության անբաժանելի մասն է: Եվ, հարկավ, իբրև համաշխարհային իրականության անբախտելի մաս, վտանգներից ու սպառնալիքներից զերծ չեն նաև Հայաստանի Հանրապետությունն ու աշխարհասփյուռ հայությունը, որ դարերի հողովույթում գոյատևել է միայն իր համառությանը ու ազգային ինքնությունը միավոր մնալու անասան կամքով, անշուշտ, անմասն չմնալով համաշխարհային քաղաքական ու մշակութային կյանքից: Այս գիտակցությունը մեր մեջ ամուր նստած է ու նույնիսկ, կարելի է ասել, արմատակալված մեր գոյության ողջ ընթացքում:

Մեջբերենք հայ մեծանուն բանաստեղծ Վահան Տերյանի՝ դեռևս 20-րդ դարի սկզբին ասված խոսքը. «Մեր մոտավոր նպատակն է կուլտուրական մի ժողովուրդ լինել, այսինքն զարգացնել մեր բոլոր ստեղծագործ ուժերը, այլ խոսքով արտահայտել մեզ կյանքում, այսինքն՝ մտնել կուլտուրական մարդկության գերդաստանը ոչ իբր խորթ զավակ կամ ծույլ ու խավար մի ստրուկ, ձուլել մեր կյանքը համաշխարհային կյանքի հոսանքին՝ պահպանելով մեր հոգուն առանձնահատուկ գծերն ու գույները: Այլ խոսքով՝ ունենալ մեր ինքնատիպ կուլտուրան, մեր ստեղծագործական բաժինը հա-

նուր մարդկության ստեղծագործության մեջ»¹³ :

Հավելենք, որ այս ամենին հասնելու համար նախ և առաջ անհրաժեշտ է ունենալ ազգային մտածողություն, ազգային ինքնագիտակցություն և ազգային արժեքներն անաղարտ պահելու հաստատուն կամք, քանզի ազգային անվտանգությունը նախ և առաջ արտացոլվում է ազգային մտածողության, ազգի քաղաքական, տնտեսական, գաղափարական, ռազմական և այլ հայացքներում, որոնք ներկայացնում են նրա հոգևոր զարգացման բովանդակությունը, մակարդակն ու առանձնահատկությունները :

Գլոբալացում կոչվող համաշխարհային ամենակուլ այս գործընթացն ավելի մեծ մտավախություն է առաջացնում ազգամշակութային ինքնության կորստյան և ուժացման խնդիրներում: Այսօր, ավելի քան երբևէ, մեր առջև կանգնած է ազգային ինքնության պահպանման խնդիրը: Այն, անկասկած, միայն ազգային հայեցակարգեր ու ռազմավարություն մշակելը չէ, այլ իր պատմությանը քաջածանոթ յուրաքանչյուր հայ մարդու՝ գլոբալացվող աշխարհի հողովույթում իր տեսակն ամուր պահելու պարզ ընկալումը: Կարծում ենք, չնայած դարավոր պատմության հողովույթում բազմիցս արժարժված է այս հարցը և, նույնիսկ, կարելի է ասել, բազմիցս ծեծված, սակայն, մեկ անգամ ևս հարկ է նշել, որ ազգային ինքնության պահպանման մեր ամենահզոր գործիքը լեզուն է, որը վտանգված է: Լեզվի անաղարտությունն այսօր կարող է ամուր վահանի դեր կատարել մեր երկրի ազգային անվտանգության, պետականության և ինքնության պահպանման գործում:

Մեջբերենք Լ. Շիրինյանի հետևյալ բնորոշումը՝ արդի Հայաստանի երկրառազմավարությունը պետք է մշակվի ու հիմնավորվի առարկայական *implicit* տվյալներով՝ երկրի *երկրաքաղաքական դիրքերով և պատմամշակութային, քաղաքակրթական առանձնահատկությունների, հայոց ազգային ինքնության ճանաչողությամբ* (ընդգծումը՝ հեղ.), իսկ պետական կառույցի փոփոխությունների տրամաբանությունը պետք է կատարվի հիշյալ գործոնների պահանջների ոգով¹⁵ :

Հայաստանի Հանրապետությունը որդեգրել է ազգային անվտանգության իր ռազմավարությունը, որը պետության, հասարակության և անհատի անվտանգության ապահովման, կայուն զարգացման, հայ ինքնության պահպանման պետական քաղաքականության համակարգն է: Այն իրականացվում է կենսագործունեության բոլոր ոլորտների համար ժողովրդավարական արժեքների համակարգի վրա հիմնված միասնական պետական

քաղաքականության մշակման և իրագործման միջոցով»¹⁶ :

Ամփոփելով, նշենք, որ, հիրավի, մեր պետական քաղաքականության հիմքում ընկած է աշխարհաքաղաքական զարգացումներից հետ չմնալու, աշխարհում տեղի ունեցող դրական բոլոր փոփոխություններին արձագանքելու, համաշխարհային գործընթացին ինտեգրվելու գաղափարը, հաշվի առնելով, որ արդի գլոբալացվող աշխարհի նոր

մարտահրավերներին դիմակայելու և համարժեք հակազդելու համար անհրաժեշտ է, որ յուրաքանչյուր պետություն և հասարակություն ենթարկվի դարաշրջանի փոփոխություններին՝ ձգտելով նոր մշակվող հայեցակարգերի միջոցով բարեփոխել կյանքը՝ առանց խեղաթյուրելու ազգային նկարագիրը և վտանգի ենթարկելու սեփական երկրի ազգային անվտանգությունը:

¹ Տե՛ս Ожегов С.И., Шведова Н.Ф., Толковый словарь русского языка.- М.: Азъ, 1994, С.928.

² Տե՛ս Ժամանակակից հայոց լեզվի բացատրական բառարան, ՀՍՄՀ ԳԱ հրատ., Եր., 1969, հատոր 1, էջ 137:

³ Տե՛ս Buzan Barry, "New Patterns of Global Security in the Twenty-first Century" International Affairs, 1991, pp. 432-433.

⁴ Տե՛ս Շիրինյան Լ., Ազգային անվտանգություն. Հասկացությունը, էությունը, ձևավորումը, առաջնահերթությունը /Հասարակական միտքը արդի ժամանակաշրջանում/, ՀՀ ԳԱ ՓՄԻԻ, Եր., 2011, էջ 179:

⁵ Տե՛ս Քաղաքագիտություն: Հանրագիտական բառարան / Պողոսյան Վ., Միրումյան Կ., Բարաչանյան Ա., Աստվածատուրով Ս., Եր. 2004, էջ 13-14:

⁶ Տե՛ս Շահգեղյան Մ., Ազգային անվտանգություն. Հասկացությունը, էությունը, ձևավորումը, առաջնահերթությունները, «Նորավանք» գիտակրթական հիմնադրամ, Եր., 2003, էջ 3:

⁷ Տե՛ս Շիրինյան Լ., Ազգային անվտանգություն. Հասկացությունը, էությունը, ձևավորումը, առաջնահերթությունը /Հասարակական միտքը արդի ժամանակաշրջանում/, ՀՀ ԳԱ ՓՄԻԻ, Եր., 2011, էջ 179:

⁸ Տե՛ս Архипов А., Городецкий А., Михайлов Б. Экономическая безопасность: оценки проблемы, способы обеспечения, Вопросы экономики, N12, 1994, С.36-44.

⁹ Տե՛ս Основы экономической безопасности, под ред. Е.А. Олейникова, Москва, 1997.

¹⁰ Տե՛ս Trager F., Simone F., An Introduction to the Study of National Security//National Security and American Society: Theory, Process and Policy. Ed by Trager F., Kronenberg P., Lawrence, University of Kansas, 1973.

¹¹ Տե՛ս Մարկոսյան Ա., Տնտեսական անվտանգության հիմնախնդիրները. Մեթոդաբանություն և արդյունքներ, «Նորավանք» գիտակրթական հիմնադրամ, Եր., 2005, էջ 29:

¹² Տե՛ս Անվտանգության ոլորտի խորհրդատվական վերահսկողություն. սկզբունքներ, լծակներ և գործունեություն, Լոզան, 2003, էջ 25:

¹³ Տե՛ս Տերյան Վ., Հայ գրականության գալիք օրը, Երկեր, Սովետ. գրող, 1989, էջ 314:

¹⁴ Տե՛ս Воронов А.А. Основы национальной безопасности. Научно-практическое пособие. Общая часть., М., 2000, С. 1.

¹⁵ Տե՛ս Շիրինյան Լ., Նոր աշխարհակարգը և Հայաստանը (Երկրաքաղաքական-քաղաքակրթական ակնարկ), Եր., 2010, էջ 13:

¹⁶ Տե՛ս «Հայաստանի Հանրապետության ազգային անվտանգության ռազմավարություն», «Հայկական բանակ» ռազմագիտական հանդեսի հատուկ թողարկում, 2007, էջ 13:

РЕЗЮМЕ

Вопросы национальной безопасности в современном глобализирующемся мире

Процесс глобализации, изменяя общечеловеческие представления о международной безопасности, вынуждает человечество иначе откликаться на новые вызовы и угрозы. Старые проблемы уступили новым, способствуя формированию нового мышления в сфере безопасности, противостояния и мира. В современном мире важнейшими являются также вопросы, касающиеся национальной государственности и безопасности. Считая данную проблему актуальной и жизненно необходимой, автор в данной статье представляет некоторые проблемы государственной безопасности, продиктованные новой эпохой.

SUMMARY

National security issues in the modern globalized World

Processes of globalization, changing geopolitical images and international security environment, makes people and countries to respond to the 21st century's new threats and challenges. Old challenges to yield place to new people, promote security, peace and conflict of ideas about the formation of a new way of thinking. New world's most important tasks of the national security state and national issues. Highlighting the urgent and vital as security phenomenon, we tried to present in detail the article's era national security issues.